

Marcellinus Comes ve 522 Yılı: Kronik Tahrif mi Edildi?*

Marcellinus Comes and the Year 522: Has Chronicle been Defaced?

Okan ÇEKİL

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Doktora Öğrencisi Okan ÇEKİL

Ege Üniversitesi <https://ror.org/02eaafc18>

Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İzmir, Türkiye

ORCID: [0000-0002-3019-5975](https://orcid.org/0000-0002-3019-5975)

e-mail: okncekil@gmail.com

Başvuru/Submitted: 31.08.2023

Kabul/Accepted: 28.11.2023

Atf: Çekil, Okan, “Marcellinus Comes ve 522 Yılı: Kronik Tahrif mi Edildi?”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 6/2 (Aralık 2023): 646-663.

Citation: Çekil, Okan, “Marcellinus Comes and the Year 522: Has Chronicle been Defaced?”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 6/2 (December 2023): 646-663.

Lisans/License:

Öz- Marcellinus Comes, Latince olarak yazdığı kronik türündeki tarih eserini (*Chronica*) 379 yılından itibaren başlatarak ilkin 518 yılında tamamlamış ve daha sonra 534 yılına kadar sürdürerek güncellemiştir. Marcellinus Comes, kroniğin güncel versiyonunu, İmparator Iustinianus'un maiyetinde bir *comes* olarak İstanbul'da yazmış olduğu ve Roma İmparatorluğu'nun 534 yılında Afrika'yı “geri kazanmasını” (*reconquista*) kutlamayı amaçladığı anlaşılmaktadır. Ancak Marcellinus Comes'in, kronografya türündeki tarih eserinin tüm kronolojik kapsamı boyunca istisnai bir biçimde 522 yılı için ilk bakışta herhangi bir kayıt sağlamamış olduğu görülmektedir. Mevcut veriler ışığında Marcellinus Comes'in *Kronik*'indeki bu istisnanın nedenlerini tartışmak, çalışmanın konusunu oluşturur. Bir Geç Antikçağ tarihçisi olarak Marcellinus Comes'in eğilimleri ve aidiyetleri ile birlikte 522 yılı altında herhangi bir tarihi kayıt sağlanmamış olmasında, yazarın bir tercihi ya da ihmalinin olup olmadığını sorgulamaktadır. Bu sorgulama, *Kronik*'in günümüze ulaşan elyazmaları arasında 6. yüzyılın sonları gibi oldukça erken bir döneme tarihlendirilebilen bir arketip elyazmasının (*T* elyazması), Ostrogotlara hizmet etmiş bir Romalı olan Cassiodorus'un kurduğu *Vivarium* manastırının müstensihleri tarafından tahrif edilmiş olması ihtimali üzerinde durulmasını da kapsamaktadır. Marcellinus Comes'in *Kronik*'i ve *Vivarium*'da kopyalanan elyazması ilişkisinden hareketle bu çalışma, 522 yılı ekseninde Doğu ve Batı Roma'daki gelişmeler ile Roma senatosunda yaşanan trajik bir olayın başrolü olan Boethius'un merkezinde, politik ilişkiler ağına dikkat çekerek bunun bir tarihi metne nasıl bir yön vermiş olabileceğini göstermeyi amaçlar.

Anahtar Kelimeler- Marcellinus Comes, Kronik, 522 Yılı, Cassiodorus, Boethius.

Abstract - Marcellinus Comes wrote a Latin chronicle (*Chronica*), which he first completed in 518 and then updated to 534 at the court of Emperor Justinian. However, it seems that the work did not provide any record for the year 522, exceptionally throughout its entire chronological scope. Arguing about the reasons for this exception in the Marcellinus' *Chronicle*, in the light of the available data is theme of the study. As a historian in Late Antiquity, the question of whether the blank in Marcellinus' account for the year 522 can be attributed to the author's preference or omission is subject to inquiry, taking into consideration his tendencies and affiliations. Additionally, this study encompasses the possibility of an archetype text (T manuscript) of the *Chronicle*, which can be dated back to the late 6th century, among the surviving manuscripts, having been tampered with by the *Vivarium* monastery established by Cassiodorus. Starting upon the relationship between Marcellinus Comes' *Chronicle* and the *Vivarium* copy, this study aims to demonstrate how a tragic event revolving around Boethius, who played a central role in a momentous development within the Roman Senate in the context of the year 522, might have influenced the direction of a historical text, highlighting the intricate web of political relationships.

Keywords- Marcellinus Comes, Chronicle, Years 522, Cassiodorus, Boethius.

* Çalışmada yararlanılan tarihi kaynaklara atıflar, “The Prosopography of Late Roman Empire” (*PLRE*) adlı çalışmaya dayanan ve yaygın kullanımdaki kısaltmaları kullanılmış olup (bk. *PLRE*, vol. II, 1980, s. xiii-xxx) “Kaynakça” bölümünde tam adlarına ve künyelerine yer verilmiştir. Diğer taraftan yararlanılan sözlükler için ilk dipnotta tam künye verilmiş olup, sonraki atıflarda kısaltmaları kullanılmıştır; örneğin, yukarıdaki “*PLRE*” gibi.

Yayın Tarihi	26 Aralık 2023
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: Bir İç Hakem (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: Üç Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması	Yapıldı-Turnitin
Etik Bildirim	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr
Date of Publication	26 December 2023
Reviewers	Single Anonymized - A Internal (Editor board member) Double Anonymized - Three External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Complaints	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

EXTENDED ABSTRACT

Marcellinus Comes initiated his *Chronicle* (*Chronica*) in Latin from the year 379, first completed it in 518 and subsequently updated it until 534. It is understood that Marcellinus wrote the current version of the chronicle as a "comes" in the entourage of Emperor Justinian in Constantinople and aimed to celebrate the Roman Empire's "reconquista" of Africa in 534. However, it seems that Marcellinus did not, at first glance, provide any record for the year 522, an exception observed throughout the entire chronological scope of the chronographic historical work.

Although the *Chronicle*, as a type of historiography characterizing Late Antiquity, became relatively common with the motivation of Christianity (by Eusebius at the beginning of the 4th century), it also served a political ideological purpose, as exemplified by Marcellinus Comes (Cassiodorus' *Chronicle* also embodies the political ideology of the Ostrogothic Kingdom). This is particularly evident in Marcellinus Comes' account of the 'fall of the Western Roman Empire' in 476, adding an intriguing dimension to his work. The chronicle is perceived as a reflection of the Eastern Roman Empire's attempt to 'reconquer' the lands of the former Roman Empire during the reign of Emperor Justinian. Consequently, the records provided by Marcellinus, especially those related to events in Italy, the heart of Western Rome, mirror the official perspective of the court of the Eastern Roman Empire. Otherwise, Marcellinus did not give detailed information about the events in the West. Therefore, it can be said that

while recording the events for Marcellinus' work, political, religious and geographical elements were taken into account.

However, no event was recorded for the year 522, exceptionally throughout the entire chronological scope of the work. This is interesting in terms of the features of Marcellinus' work. This means that a religious or political event against the Eastern Roman Empire was not consciously recorded in the work. On the other hand, it can be thought that Marcellinus hurried to celebrate Emperor Justinian's military achievements and therefore unwillingly left this year blank. The latter possibility, as demonstrated in this study, is unlikely. Therefore, the existence of another event against the Eastern Roman Empire that Marcellinus did not consciously record can be questioned. However, when we look closely at the distinctive features of Marcellinus' *Chronicle*, it cannot be said that this is also possible. As a matter of fact, instead of events that he did not consciously choose to record, Marcellinus provided records about a cleric, historian, or religious event regardless of that year. Therefore, the work of Marcellinus needs to be examined more closely. This leads us to examine a manuscript (*T* manuscript) that is thought to be the first copy of the *Chronicle* and dated to the end of the 6th century.

Cassiodorus, a Roman high bureaucrat of the Ostrogothic Kingdom, is known for his historical works (*Chronica* and as Iordanes said *Gothic History*) and a compilation of official correspondence (*Variae*) throughout his political career. Cassiodorus ended his political career during the Roman-Ostrogothic wars in Italy, which began in the last years of the 530s. After that, he returned to Squilance in the south of Italy, where his family owned his estate, in the 550s, where he began to present mainly religious and intellectual studies.

Crucially for this work, Cassiodorus established a monastery known as the *Vivarium*, enabling the copying of both religious and historical texts. Cassiodorus is known to have copied manuscripts for his library in *Vivarium*. Among the historical works he recommends for the readers, especially in a work called *Institutiones*, is the *Chronicle* of Marcellinus Comes. For this reason, the *T* manuscript of the *Chronicle*, dated to the end of the 6th century and showing Italian style features, is associated with the *Vivarium*. Based on the relationship between the *Chronicle* and the *Vivarium*, this study examines the reasons for the absence of any explanation for the year 522 in the *Chronicle*, on an archetypal manuscript copied from the *Vivarium*. This requires us to question what kind of events took place, especially in the network of political relations between the Ostrogothic kingdom in the West and the Roman Empire in Constantinople, and around the year 522. This study aims to show how the execution of Boethius, who was the leading role in a tragic event in the Roman senate serving the Ostrogothic kingdom, might have affected a historical text.

GİRİŞ

Marcellinus Comes, Eusebius - Hieronymus'un kroniğinin bir devamcısı olarak 379-518 yılları arasında kapsayan ve ardından 534'e kadar güncellediği bir kronik eser yazmıştır.¹ *Kronik*'in (*Chronica*) 518 yılına kadar ilk versiyonu, İmparator Anastasius'un ölümü ile sona ererken, 534 yılına kadar güncellediği versiyonun ilk kaydı, Marcellinus gibi Kadıköy itikadı yanlısı (bu dönem için Ortodoks), Latince konuşan ve *Illyricum*lu hemşerisi (*Scupi*/Üsküp) Iustinus'un tahta çıkışıyla devam etmektedir.² Bu tarihten sonra Marcellinus, dayısı Iustinus'un imparatorluğu altında tarih sahnesine çıkan ve devlet yönetiminde etkisini arttırmaya başlayan Iustinianus'un maiyetine girmişse de bunun, Marcellinus'un yazdığı kronik sayesinde mi yoksa hanedanlıkla olan hemşeriliği vesilesiyle mi gerçekleştiği (belki her ikisi de) net değildir. Yine de *Illyricum*lu (*Illyricianus*) Marcellinus'un, Iustinianus henüz bir *patricius* iken (yani imparator olduğu 527 yılından önce) ona bir *cancellus* (*cancellarius*) olarak hizmet ettiği söylenmiştir.³ Iustinianus'un tek başına imparator olduğu 527 yılından sonra ise sadık (*devotus*) olarak tanımlanması, imparatora yakın erişimini sağlayan *comes* unvanına ve senatörlük düzeyindeki *vir clarissimus* rütbesine 527'den sonra eriştiğini anlamamızı sağlar.⁴ Marcellinus'un İstanbul sarayındaki kariyerinin tarihi müphem aşamaları ne olursa olsun, kroniğini 534 yılına kadar güncellediğinde İmparator Iustinianus'un sadık bir hizmetkarıydı ve son kaydında Afrika'yı Vandallardan geri alan efendisini kutluyordu.⁵

Bu anlamda Marcellinus'un kroniğini güncellediği kısma (519-534) titizlikle yaklaşması beklenirse de eserin tüm kronolojik kapsamı boyunca (379-534) istisnai bir durumla karşılaşılır. Bu, XV. *indictione* ve Symmachus ve Boethius'un *consullüğü* olarak 522 yılına tesadüf eden tarih için herhangi bir gelişme hakkında kayıt sağlamamış olmasıdır. Bu durum oldukça merak uyandırıcıdır. Öyle ki, Marcellinus, çağdaşı olmadığı daha erken (379-480) yıllarda dahi muhtemelen entelektüel yönünü gösterebilmek adına Hristiyan yazarların kısa biyografilerini kaydederken bunu herhangi bir bağlam sunmayan yılların altında aktarmıştı. Örneğin, 392 yılı altında yaklaşık 419'da öldüğü bilinen ve eserin önsözünde (bk. 1. dn.) adını zikrettiği Hieronymus'un hayatı hakkında bir pasaj kaydetmiştir.⁶ Benzer durumda 463 yılı altında *Aquitania*lı Prosper ve 466 yılı altında *Cyrrhus* piskoposu Theodoritus hakkında herhangi bir bağlam sunmaksızın kayıtlar eklemiştir.⁷ Dolayısıyla *Kronik*'teki 522 yılının boşluğu, Marcellinus'un eğilimleri ve aidiyetlerini etkileyen tarihçilik tercihlerini sorgulamayı gerektirir.

Nitekim bu istisnai durumu tetkik etmek, metin ve yazar hakkındaki ufukumuzu genişletebilmek açısından önem taşımaktadır. Dahası, modern bir tarihçi için geçmişi inşa aracı olan tarihi metinlerin – bu çalışmada gösterilmeye çalışılacağı gibi-, yazarının niyeti/niyetleri ve müstakil bir metin olarak yazarından ayrıldıktan sonraki serüveniyle birlikte ele alınması zorunludur. Çünkü bunlar çoğunlukla bir amaç doğrultusunda onlarda bulmak istenenleri apaçık bir şekilde göz önünde tutmaz. Bu nedenle çok yönlü yaklaşım bekleyen metnin istisna gösterdiği durumların üzerine gitmek, anlaşılması umulan

¹ Marcell. com., *praef.* (önsöz): “Şimdi ben, *vir clarissimus* Marcellinus *comes*, sadece basit bir hesaplamayla aynı yazarların [Eusebius ve Hieronymus] çalışmasını [...] sürdürdüm. Daha sonra [...] on altı yılı bu gösterişsiz işime ekledim”.

² Iustinus'un hakkında bk. Martindale, “Iustinianus 4”, PLRE, vol. II, 648. Iustinus'un imparatorluğu, Kadıköy konsili kararlarını destekleyen Roma kilisesi ile uzlaşma girişimleri olarak öne çıkar. Ayrıntılı bir çalışma için ayrıca bk. A. A. Vasiliev, *Justin the First: An Introduction to the Epoch of Justinian the Great* (Cambridge: Harvard University Press 1950), 132-254.

³ Cas., *Inst.* I. 17.2.

⁴ B. Croke, “The Misunderstanding of Cassiodorus Institutiones 1. 17. 2” *The Classical Quarterly*, vol. 32 (1982): 225-226. *Comes*, geniş imparatorluk bürokrasisi içindeki birçok alanda yöneticilerin başına getirilen bir unvan olmakla birlikte IV. yüzyılda ortaya çıkışından itibaren takip edilebilir bir tanıma sahip değildir, bk. A. P. Kazhdan, “comes”, *The Oxford of Dictionary Byzantium*, Oxford University Press 1991, 484-5. *vir clarissimus* için bk. A. H. M. Jones, *Later Roman Empire: 284-562*, vol. I (University Oklahoma Press 1964), 528-30.

⁵ Marcell. com., a. 534: “Çoğu kişi tarafından bölünen dünyanın üçüncü bir parçası olarak konumlandırılan Afrika *provincia*, tanrının isteğiyle geri alındı. *Carthago* kenti de yıkılışının doksan altıncı yılında Vandalların yenilip boğun eğdirilmesinden sonra restore edildi ve kralları Gelimer yakalanıp Iustinianus *princeps*in dördüncü *consullüğü*nde –[öyle ki] ülke bir süredir olduğundan daha güçlüydü- *Constantinopolis*'e gönderildikten sonra, [Iustinianus] yönetimi tarafından kabul edildi”.

⁶ Marcell. com., a. 392.2. Hieronymus hakkında ayrıca bk. O. Nicholson, “Jerome”, *The Oxford of Dictionary Late Antiquity*, Oxford University Press 2018, 806.

⁷ Marcell. com., a. 463; a. 466. Prosper için bk. O. Nicholson, “Prosper of Aquitaine”, *ODLA*, 1243. Theodoritus için bk. O. Nicholson, “Cyrrhus of Theodoret”, *ODLA*, 1479-80.

geçmişin daha başka anlamlar sunabileceğinin farkında olunmasını sağlar. Diğer taraftan bu çalışmanın, erken Türk tarihi alanı çalışmalarında özellikle çağdaşı olduğu Bulgarlar hakkında sunduğu verilerle öne çıkan Marcellinus Comes *Kronik*'ine ve onun etrafında yine Hunlar, Sabirler ve Avarlar gibi Türk halkları hakkında kaynak olarak kullanılan Geç Antikçağ tarihçilerinin tarihçilik hususiyetlerine dikkat çekilmesine dair özel bir amaç taşıdığını da belirtmek gerekir. Böylece Marcellinus'un eserindeki 522 yılının boşluğunun nedenlerini arayarak bu yolda neleri fark edebileceğimizi görelim.

1. Marcellinus'un Tercihini ya da İhmali miydi?

Marcellinus Comes ve *Kronik*'i üzerine yapılan modern çalışmalar arasında Brian Croke tarafından 1995'te yayınlanan *Kronik*'in İngilizceye izahatlı tercümesi⁸ ve 2001'de yayınlanan daha geniş kapsamlı bir eser, Marcellinus Comes'e dair oluşan literatüre şüphesiz en çok katkı sağlayan çalışmalar olarak belirmektedir.⁹ Öyle ki, bu çalışmanın konusu oluşturan *Kronik*'teki 522 yılının durumu hakkında Croke'tan başka görüş bildiren bir araştırmacı maalesef mevcut değildir. Ancak onun 522 yılı görüşü pek iç açıcı olmamakla birlikte, çalışmaya bir başlangıç sağlaması adına burada yer verilmesi gerekir.

Croke'a göre 522 yılı altında herhangi bir kaydın yer almamış olması “muhtemelen Marcellinus'un acelesi olduğu anlamına gelir. Diğer taraftan tam da bu sırada Iustinianus tarafından istihdam edildiğinden nezaketen hiçbir şey bildirmemeyi kasten seçmiş olabilir”.¹⁰ İlk olarak Marcellinus'un ne tür bir acelesi olabileceğini bilmiyoruz. Eğer *Kronik*, son kaydından anlaşılacağı gibi (bk. dn.5) Iustinianus'un 534'teki Vandal zaferini kutlamak adına güncelledi ise ve Marcellinus tarafından o yıl içinde yazılıp tamamlanması gerektiği düşünülüyse bu, bir acele sebebi olarak görülebilir. Ancak bu denli kutlama niteliğinde olan bir eserin Iustinianus dönemi boyunca gerçekleşmiş birçok olumsuz gelişmenin kaydını ayrıntılarıyla aktardığı görülebilmektedir. Örneğin, Marcellinus tarafından Ortodoks inancının savunucusu olarak öne çıkarılan Vitalianus'un, Iustinus döneminde sarayda katledilmesi görece ayrıntılarıyla aktarılmıştır.¹¹ Ayrıca anlaşıldığı kadarıyla başkentte yaşanmış bir yağ kıtlığı ve meşhur Nika İsyanı hakkında kroniğin en uzun kayıtlarından biri mevcuttur.¹² Marcellinus'un “acelesi” olduğu için bir yılı boş bırakması söz konusu olsaydı, bunu örneklerdeki gibi olumsuz gelişmeler üzerinden yapmasını beklemek makul olabilirdi. Dahası, Marcellinus'un kroniğini bir an evvel tamamlamak adına acele ettiği gösterilmek istenirse bu, eserin son kaydındaki Vandal zaferinin oldukça özet bir şekilde aktarılmış olmasında ve savaş sürecine dair hiçbir ifadeye yer verilmemiş olmasında aranabilir.¹³ Hâlbuki Marcellinus, Vandal zaferi kaydından önce Doğu'daki Sasani savaşları hakkında daha ayrıntılı olmak üzere iki farklı yılda iki adet kayıt sağlamıştır.¹⁴ Bu nedenle 522 yılının boşluğu, hiçbir açıdan Marcellinus'un “acelesi” ile açıklanamaz olduğu görülmektedir.

⁸ *The Chronicle of Marcellinus*, trans. B. Croke (Sydney: Byzantina Australiensia 7, 1995).

⁹ B. Croke, *Count of Marcellinus and his Chronicle* (Oxford: Oxford University Press 2001). Burada sayılabilecek diğer çalışmalar şunlardır: O. Holder-Egger, “Die Chronik des Marcellinus Comes und die oströmischen fasten”, *Neues Archiv*, vol. 2 (1876), 59-109; Th. Mommsen, *Chronica Minora, MGH*, AA XI, vol. II (Berlin: Weidmannos 1894), 39-59 (*Kronik*'in edisyonuna giriş olarak); M. Gusso, “Contributi allo studio della composizione e delle fonti del Chronicon di Marcellinus Comes”, *Studia et Documenta Historiae et Iuris*, vol. 61 (1995), 557-622. Bu çalışmalar, Marcellinus Comes ve *Kronik*'ini tanıtmak, önemini belirlemek, oluşumunu ve kaynaklarını tanımlamak adına kaleme alınmış olup, kayıtların tarihselleştirilmesi üzerinde durmamıştır. Diğer taraftan *Kronik*'in, VI. yüzyılın “Got tarihçisi” Iordanes'in *Getica*'sıyla ilişkisi kapsamında ayrıca dikkat çektiği görülmektedir, bk. D. Bartonkova, “Marcellinus Comes and Jordanes's Romana”, *Sbornik Praci Filosoficke Fakulty Brnenske University*, vol. 12 (1967), 185-194; L. Varady, “Jordanes-Studien. Jordanes und das ‘Chronicon’ des Marcellimnus Comes – Die Selbständigkeit des Iordanes”, *Chiron*, vol. 6 (1976), 441-488; T. Nagy, “The Reoccupation of Pannonia from the Huns in 427? (Did Jordanes use the Chronicon of Marcellius Comes at the writing of the Getica?)”, *Acta Antiqua, Academiae Scientiarum Hungaricae*, vol. 15 (1967) 159-186. Son olarak Marcellinus ve *Kronik*'ine “Erken Bizans Tarihçileri” başlıklı bir kitabında sekiz sayfalık bir yer ayrılmış olduğu görülmektedir: W. Treadgold, *The Early Byzantine Historians* (Palgrave Mcmillan 2007), 227-234.

¹⁰ *The Chronicle of Marcellinus*, 112, dn.522.

¹¹ Marcell. com., a. 520.

¹² Marcell. com., a. 524, 532.

¹³ Vandal savaşlarının tüm muharebeleri ve safhaları hakkındaki en ayrıntılı tarihi anlatı Procopius (Proc., *BV*. III-IV) tarafından iki kitapta sağlanmıştır.

¹⁴ Marcell. com., a. 529, 533.

Croke'un bir diğer görüşü, Marcellinus'un 522 yılında Iustinianus tarafından muhtemelen maiyetine alınarak onurlandırılması karşısında alçakgönüllü bir tutumla bu yılın kaydını boş bırakmış olabileceği üzerinedir. Fakat bu görüş, *Kronik*'in 534'te güncellenen önsözünde kendisini nasıl tanıttığına bakıldığında derhal çürütülebilir: “Şimdi ben, *vir clarissimus Marcellinus comes*”. (bk. dn.1) Görüldüğü üzere kendisinden senatör ve adıyla birlikte anılagelmiş saray unvanıyla bahsetmekte bir çekincesi olmamıştır. Dolayısıyla Marcellinus'un sözde “alçakgönüllü” oluşunun, 522 yılını boş bırakmasıyla bir ilgisi olamaz. Dahası, Marcellinus 522'de, Cassiodorus'un ifadesine göre yalnızca Iustinianus'un *cancellariusu* olarak atanabilirdi. (bk. dn.3) Diğer *-vir clarissimus* ve *comes-* unvanlarını ise muhtemelen en erken Iustinianus'un imparator olduğu 527 yılında en geç de kroniğini tamamladığı 534 yılı civarı almış olmalıdır (bk. dn. 4). Croke'un yorumunu işleme koyarsak buna göre Marcellinus, 527-534 yılları arasında en az bir yılı daha boş bırakmış olması gerekmeliydi; nitekim böyle bir şey olmamıştır.

Croke'un *Kronik*'teki 522 yılının boşluğuna dair görüşleri bu şekildedir ve makul bir açıklama getirmediği görülür. Tekrar etmek gerekirse Marcellinus, ne acelesi olduğu için kasıtlı ne de Iustinianus tarafından onurlandırıldığı için kasten bu yılı boş bırakmış olamazdı. Ancak kasıtlı olarak 522 yılını boş bırakmış olması ihtimali üzerinde biraz daha düşünmek gerekebilir. Çünkü Marcellinus'un, Kadıköy itikadı yanlısı ve İmparatorluğa sadakatle bağlı bir Roma vatandaşı olarak aidiyetlerinin yüceliğini zedeleyebilecek gelişmeleri kırarak veya çarpıtarak aktardığını ve dahası özellikle Roma dışı halklar söz konusu olduğunda sessiz kaldığını biliyoruz. Örneğin, Roma İmparatorluğu'nun yaklaşık 490'lı yıllardan itibaren Balkanlarda münasebet teşkil ettiği Bulgarlara karşı savaşlarını mümkün merteye detaylarıyla aktarırken, Roma-Bulgar ittifakının oluştuğunu bildiğimiz durumlarda ise bu ittifaka dair herhangi bir atıfta bulunmamıştır.¹⁵ Ayrıca Iustinus'un tahta çıkması sürecinde yaşanan entrikaların sonucunda sarayda katledilen bir takım kişilerin ölümünü dini bir görünüm altında aktarırken,¹⁶ Nika İsyanı olarak bilinen halk ayaklanmasını ise eski imparator Anastasius'un yeğenlerinin tahtı gasp etme girişimi olarak sunmuştur (bk. dn.12). Bu durumda, 522 yılında gerçekleşmiş olup Marcellinus'un birçok sebeple kaydetmeyi tercih etmemiş olabileceği ve hatta yılı boş bırakmasına neden olabilecek Roma İmparatorluğu'nu etkileyen herhangi bir gelişmenin var olup olmadığını sorgulamak yerinde olacaktır.

İlk olarak Roma İmparatorluğunu etkileyen ve 522 yılına tarihlendirilebilecek gelişme/gelişmeler kronolojik tarihlendirme sistemine sahip tarih eserleri aracılığıyla doğrudan görülebilir. Ancak bu tarih için karşılaşılabilecek yalnızca bir gelişme bulunmaktadır: IX. yüzyılda Theophanes tarafından Yunanca yazılmış bir kronik, Iustinus'un tahta çıkışının dördüncü yılı olarak (tahta çıkışı 518) tarihlendirdiği bir kaydında, yani 522'de, depremden dolayı *Dyrrachium* ve *Korinth*'te meydana gelen yıkımdan bahsetmiştir.¹⁷ Marcellinus'un bu deprem hakkında hiçbir kayıt sağlamamış olması ne anlama gelebilir? Onun kroniğine bakıldığında özellikle çağdaşı olabileceği yıllar içerisinde (480-534) ve İmparatorluğa tabi birçok bölgede meydana gelen depremi kaydetmiş olduğu görülebilmektedir.¹⁸ *Dyrrachium* kentinin, *Kronik* boyunca dini temayülü sebebiyle Marcellinus'un antipatisine maruz kalmış eski imparator Anastasius'un memleketi olması¹⁹, depreme atıf yapılmamış olmasının nedeni değilse (bu zorlama bir yorum olabilir), Marcellinus bunu gerçekten gözden kaçırmış veya Croke'un başka bir bağlamda öne sürdüğü gibi, acelesi olduğu için kaydetmeyi unutmuş olmalıdır (bk. dn.10). Çünkü Malalas'tan öğrenildiği kadarıyla depremin ardından İmparator Iustinus, *Dyrrachium* için yüklü bir bağışta bulunmuştu ve Marcellinus böylece *Illyricum*lu ve Kadıköy itikadı yanlısı İmparatoru överek

¹⁵ Örnekleri tek tek göstermek bir hayli yer tutacağı için ve çalışmayı konudan saptıracağı için bu konuda yapılmış şu çalışmaya bakılabilir: O. Çekil, “Bir Bulgar Müverrihi Olarak Marcellinus Comes ve Kroniği”, (Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu, Cilt III, Aralık 2022), 194-204.

¹⁶ Marcell. com., a. 519.2.

¹⁷ Theoph., AM 6014: Tarih belirtmeksizin aynı gelişme hakkında yine Yunanca yazan bir VI. yüzyıl tarihçi Malalas'ın kaydı için ayrıca bk. Joh. Mal., XVII. 15.

¹⁸ Marcell. com., a. 480: İstanbul; a. 494.2: *Laudicia, Hierapolis, Tripolis*; a. 499.2: *Ponticus provincia*; a. 518: *Dardania*; a. 526: büyük Antakya depremi.

¹⁹ Joh. Mal., XVII. 15; ayrıca bk. dn.2. Marcellinus'un Anastasius aleyhindeki kayıtları hakkında bk. Marcell. com., a. 494.1; 495; 511; 512.2.

onurlandırma fırsatını kaçırmış oluyordu. Yine de bu, Marcellinus'un 522 yılını boş bırakmasını gerektirecek bir mazeret olarak değil yalnızca depremin kaydı hakkında bir ihmal olarak görülebilir.

Diğer taraftan, yeteri kadar çabayla 522 yılına tarihlendirilebilecek daha ilgi çekici bir gelişme söz konusudur. Bugün Bizans (Doğu Roma) tarihi denildiğinde biraz ilgisinin dahi aşına olabileceği İmparator Iustinianus'un eşi Theodora, tartışmalı geçmişi ve *Augusta* olduktan sonraki dini faaliyetleri ve siyasi etkileri nedeniyle dönemin tarihçileri tarafından sıklıkla anılmışsa da tuhaf bir biçimde hiçbir kaynak, Iustinianus ile evlendiği tarihi kaydetmemiştir. Dönemin çağdaşı tarihçi Procopius tarafından Iustinianus'a bir yergi olarak yazılan *Anecdota*'da (Gizli Tarih) evliliğin, Iustinianus'un henüz tahta çıkmasından önce (527) dayısı Iustinus'un imparatorluğu zamanında ve hatta Iustinus'un eşi *Augusta* Lupicina Euphemia'nın ölümünden sonra olduğu bahsedilmiştir.²⁰ Dindarlığı ile öne çıkan Euphemia'nın bu evliliğe, Theodora'nın "nahoş" geçmişi nedeniyle izin vermediği anlaşılır; ancak onun ölümünün yalnızca kocası İmparator Iustinus'tan önce olduğu bilinmektedir.²¹ Euphemia'nın öldüğü tarihi belirlemek zor görünebilir; ancak Procopius'un ima ettiği gibi Iustinianus evlenebilmek için Euphemia'nın ölmesini beklediyse, "nahoş" bir yaşam tarzına sahip kadınlara evlenme hakkı tanıyan resmi bir yasanın yayımlanması da yine Euphemia'nın ölümünden sonra gerçekleşmiş olması beklenmelidir.²² Dahası bu yasa, uygulanması için dönemin yetkilisi (*praefectus praetorio*) Domesthenes'e gönderilmişti ve onun bu makamda 521-522 yılları arasında bulunduğu bilinmektedir.²³ Bu da yasanın yine bu yıllara tarihlendirilebileceği anlaşılmalı birlikte yasanın yayımlanmasından sonra evliliğin gerçekleştiğini söylemek mümkündür.²⁴ Bu nedenle evlilik için 522 yılı tarihini belirlemek aşırı bir iddia değildir. Ancak bu evliliğe hiçbir kaynakta yer verilmemiş olması, törenin görkemli bir şekilde gerçekleşmediğinin anlaşılmasını veya o tarihte Theodora'nın geçmişinden dolayı Kadıköy itikadı yanlısı tarihçiler tarafından onaylanmadığını ve kayda değer bulunmadığını gösterebilir. Dahası, Theodora'nın monofizit inancına bağlı biri olması da²⁵ "nahoş" geçmişi kadar kendisine antipati duyulmasının nedenlerinden olmalıdır. Bu durum, belki de en güçlü şekilde Marcellinus için geçerlidir; öyle ki, Iustinianus'a bir *comes* olarak yakın erişimi bulunan Marcellinus, *Kronik* boyunca Theodora'ya hiçbir atıfta bulunmamıştır.

Ancak 522 yılı boşluğunun nedeni olarak Marcellinus'un, patronu İmparator Iustinianus ile onaylamadığı Theodora'nın evliliği olabileceğini söylemek çok zordur. Çünkü Marcellinus'un bu dönemde imparatorlukta öne çıkmış olup adını hiç zikretmediği tek kişi Theodora değildir. Bu anlamda en güçlü örnek, İran ve Afrika'da yapılan savaşlarda başarılar kazanarak meşhur bir komutan haline gelen Belisarius'tur.²⁶ Marcellinus'un ondan hiç söz etmemesinin nedeni, belki de şöhretinden duyulan kıskançlıktan dolayı imparatorluğu ele geçirmeye çalışan biri olarak suçlanmasıyla ilgiliydi²⁷. Nitekim Belisarius'un dahil olduğu gelişmeleri aktarmamak gibi bir seçeneği tercih etmemiş sadece onun adını kırpma yoluna gitmiştir. Benzer bir tutumla Theodora ve evlilikle ilgili bir bahiste bulunmaması mümkündür; ancak bu, 522 yılını boş bırakmış olmasının nedeni olarak açıklanamaz. Daha önce de belirtildiği gibi (bk. dn.7) Marcellinus, en son ihtimal olarak bu yılın altını boş bırakmamak adına yılla

²⁰ Proc., *Anecd.* IX. 47-51.

²¹ Euphemia hakkında bk. Martindale, "Euphemia 5", *PLRE*, vol. II, 423.

²² *CJ.*, V. 4.23: "[...] Kadınların, cinsiyetlerinin zayıflığı nedeniyle onurlarına yakışmayan bir yaşam tarzı seçebilme hatalarının uygun kısıtlamalarla hafifletilmesini ve hiçbir şekilde evlilik umudundan mahrum bırakılmamalarını emrediyoruz".

²³ Demosthenes'in hizmet yılları hakkında bk. Martindale, "Demosthenes 4", *PLRE*, vol. II, 353-4.

²⁴ David Potter, dönemin çağdaşı ve bir din adamı olan Efesli İohannes'in *Lives of Eastern Sainst* adlı eserinin 13. pasajını (Joh. Eph. V. SS. Or., 13) da kanıt göstererek Iustinianus ve Theodora'nın evliliğinin 522'nin sonu 523'ün başı olduğunu belirtir, bk. D. Potter, *Theodora: Actress, Empress, Saint* (Oxford University Press 2015), 91.

²⁵ Dönemin doğulu ve batılı çağdaş tarihçileri onu, resmi ortodoks inanca aykırı olan monofizit inançlı biri olarak tanımlar. Theodora hakkında bk. Martindale, "Theodora 1", *PLRE*, vol. IIIB, 1992, 1240-1. Ayrıca bk. Proc., *Anecd.* X. 15.

²⁶ Sasani savaşları hakkında Marcellinus'un, Roma ordularının sefere çıkışı ve savaşın sonucu olmak üzere iki adet kaydı bulunmaktadır, bk. Marcell. com., a. 529, 533. Sasani savaşları hakkında ve Belisarius'un rolüne dair kayıtlara en ayrıntılı Procopius'un (Proc., *BP.* I-II) iki kitaplık eserinden ulaşılabilir. Belisarius hakkında ayrıca bk. Martindale, "Belisarius 1", *PLRE*, vol. IIIA, 1992, 181-224. Vandal savaşları için daha önce atıf yapılmıştı, bk. dn.5, 13.

²⁷ Belisarius bu suçlamayla iki defa karşılaşmıştı; ilki, 534 yılındaki Vandal zaferinin ardından (Proc., *BV.* IV. 8. 1-8), ikincisi ise Ostrogotlara karşı İtalya'da yürütülen seferde 540'ta Ravenna kentini ele geçirmesinin ardından (Proc., *BG.* VI. 30.1-2). Ayrıca Croke, *Count of Marcellinus*, 34'da Marcellinus'un zaferi yalnızca Iustinianus'a atfetmek için Belisarius'tan söz etmediğini ileri sürmektedir.

direkt bir ilgisi olmasa da Hristiyan tarihçilerin ya da din adamlarının özet biyografilerini eklemiş olması beklenebilirdi.

Sonuç olarak 522 yılı boşluğunun sebebinin, Marcellinus'un tercihi ya da ihmali olarak görülemeyeceği açıktır. Dahası, *Kronik*'in, İmparator Iustinianus'a bizzat sunulup sunulmadığı net olarak bilinmese de en azından Marcellinus'un da içinde bulunduğu İstanbul'da yaşayan ve Latince konuşan Ortodokslardan –özellikle *Illyricum*lu askerler ve saray görevlilerinden- oluşan kitlesinin edebi beklentilerine hitap ettiği açıktır²⁸ ve bu anlamda bir yılı boş bırakmak gibi bir tercih ya da ihmal en son düşünülmesi gereken durum olmalıdır. Bu nedenle *Kronik*'teki bu boşluğun nedenini sorgulamak için geriye, Marcellinus'tan bağımsız olarak *Kronik*'in asıl metninin günümüze ulaşan elyazmasına kopyacısının bir müdahalesi ya da ihmali olup olmadığını düşünmek kalmaktadır.

2. Cassiodorus ve Marcellinus Comes

1894'te Mommsen tarafından yayınlanan *Kronik*'in edisyonu²⁹ için birçok elyazması arasında VI. yüzyılın sonları gibi oldukça erken bir döneme tarihlenen ve İtalya'da kopya edildiği belirlenen T (=Tilianus) elyazması temel alınmıştır.³⁰ Bu elyazması koleksiyonu (*Codex Tilianus*), Hieronymus'un Latinceye tercüme ettiği ve 378'e kadar sürdürdüğü Eusebius kroniği ile başlar ve ardından Marcellinus Comes'in kroniğini ve onu da 548 yılına kadar sürdüren Anonim Devamcısını (*Additamentum*) içerir.³¹ Bu elyazmasının bu kadar erken bir tarihe ait olmasının anlamı, Marcellinus'un asıl metninden neredeyse kırk-elli yıl kadar sonra kopya edilmiş olmasıdır. Arketip elyazmasının bu durumu, Marcellinus'un kroniği ile Cassiodorus arasındaki ilişkisi de hesaba katıldığında iddialı bir soruyu gündeme getirme fırsatı sunmaktadır: Marcellinus'un kroniğinin kopyacısı Cassiodorus ya da onun *Vivarium* adlı manastırındaki keşişlerden biri miydi? Soru hedefe yaklaştırılırsa, 522 yılına müdahale edenler ya da bunu ihmal edenler onlar mıydı? Ancak evvela Cassiodorus ve *Vivarium* ile Marcellinus'un *Kronik*'inin ilişkisini açıklamak ve bu iddiayı sorudan ayıklamak için kanıtları ve görüşlerin tenkit edilmesi gerekir.

Cassiodorus ile Marcellinus arasında kurulabilecek temasın dayanak noktası –yukarıda belirtildiği gibi-Cassiodorus'un *Instituones* adlı eserindeki “Hristiyan Tarihçiler” (*lectio divina*) başlığı altında Marcellinus'un kroniğini tanıtırken, onun kariyeri hakkında verdiği bilgilerdir:

“*Illyricum*lu Marcellinus, Eusebius'un eserini Tanrı'nın yardımıyla İmparator Theodosius'un zamanında İmparator Iustinianus'un şanlı yönetiminin başlangıcına kadar genişletti. Marcellinus'un, Iustinianus henüz *patricius* iken onun *cancellosu* [=*cancellerius*] olduğu, ancak daha yüksek bir kamusal konuma yükseltildiği söylenir; bu nedenle Iustinianus'a hizmetinde lütuf bulunduğu için imparator olduktan sonra açıkça ona sadık kaldı.”³²

Bu satırlar, Marcellinus Comes hakkında sahip olduğumuz en net bilgilerdir ve Cassiodorus'un bürokratik kariyerini tamamladıktan sonra kendini adadığı ve onun tarafından kurulan *Vivarium* manastırında 562 yılı civarında yazılmıştır.³³ Bunun anlamı, *Kronik*'in manastır kütüphanesinde mevcut

²⁸ B. Croke, Cassiodorus and Getica of Jordanes”, *Classical Philology*, vol. 82/2 (1987), 32.

²⁹ Mommsen edisyonu için bk. *Marcellini comitis v.c. chronicon*, ed. Th. Mommsen, *MGH*, AA XI, *Chronica Minora*, vol. II, (Berlin: Weidmanns 1894), 60-180. Diğer elyazmaları şurada listelenir, bk. *The Chronicle of Marcellinus*, xxvi.

³⁰ Mommsen, elyazmasının kritiği üzerine bir makalede, yazmanın tarihi ve yeri üzerine E. Maunde Thompson'ın görüşlerini kabul eder, bk. Th. Mommsen, “Die Altteste Handschrift der Chronik des Hieronymus”, *Hermes* 24 (1889), 393-401. Bu bilgiler *Codex Tilianus* kataloğunun künyesinde de yerini almıştır. Buna göre, T elyazmasının üçüncü kısmı (146-178 folyoları arası), yani Marcellinus Comes ile Anonim Devamcısının yer aldığı kısım, VI. yüzyıl ve İtalya'da kopya edilmişti; bk. *Codex Tilianus*, Oxford: Bodleian Library, Auct. T. II. 26, 21 Aralık, 2023:

<https://digital.bodleian.ox.ac.uk/objects/71e1863f-9c42-4461-b948-393cd976765a>

³¹ Anonim Devamcının (*Additamentum*) kayıtları 548'de kesildiği için daha ne kadar devam ettiği bilinmiyor; ancak bu en uzun versiyonudur ve T elyazmasında korunmaktadır.

³² Cas., *Inst.* I. 17. 2; bk. 3. dn.

³³ P. Lehman'nın 1959 tarihli “Erforschung des Mittelalters” çalışmasından alıntıyla eserin tarihlendirilmesi yapılır, bk. J. J. O'Donnell, *Cassiodorus* (Berkeley: University of California 1979), 203. Cassiodorus'un Ostrogot krallığına hizmet ettiği Ravenna sarayındaki bürokratik kariyerinin ardından dine yöneldiği ve *Vivarium* manastırını kurduğu bilinmektedir. Ancak manastırın hangi tarihte kurulduğu net değilse de, 554'te İstanbul'dan ayrıldıktan sonra aile mülkü olarak kullandığı Squillace'deki arazindeki *Vivarium*'da yaşamaya başladığı varsayılır. Cassiodorus hakkında bk. Martindale, “Cassiodorus 5”, *PLRE*, vol. II, 264-9.

olduğunun anlaşılmasıdır. Öyle ki, Cassiodorus'un başkent İstanbul'da bulunduğu süre zarfında (540-554) manastır kütüphanesi için İtalya'ya (Squillace) geri dönerken yanına aldığı birçok elyazması eser arasında Marcellinus'un kroniğinin de bulunmasına dair bu hususa eğilmiş tüm modern araştırmacılar hemfikirdir.³⁴ Hatta yine İstanbul'da bulunduğu bu süre zarfında tarihçi Iordanes'in, Cassiodorus'un yazmış olduğu –günümüze ulaşmayan- “Got Tarihi” eserini onun kâhyasından ödünç almış olduğunu biliyoruz.³⁵ Bu, Cassiodorus'un en azından İstanbul'da entelektüel kimselerle edebi çalışmaları özelinde temas kurmuş olduğunu bir nebze de olsa göstermesi açısından önemlidir. Öyle ki, Iordanes'in de bir eserinde (*Romana*) Marcellinus Comes'in *Kronik*'ini kullanmış olduğu, onun kayıtlarından bazılarını birebir kopyalamış olmasından anlaşılmaktadır.³⁶ Cassiodorus ve Marcellinus Comes arasındaki temasa geri dönecek olursak, bu temastan biraz daha fazlasıyla karşılaşabiliriz. Marcellinus'un *Kronik*'ini Anonim Devamcısı (*Additamentum*) ile birlikte içeren tek elyazması T'nin paleografik stiline dayanılarak *Vivarium*'da kopyalanmış olduğu öne sürülmektedir.³⁷ Marcellinus'un kroniğine *Vivarium*'da devam edilip edilmediği, yani Anonim Devamcının buradaki keşiflerinden biri olup olmadığı (belki de Cassiodorus'tu) tartışması bir kenara bırakılırsa³⁸, odaklanılması gereken T elyazmasındaki Marcellinus'un *Kronik*'i ile Anonim Devamcısının paleografik açıdan aynı elden çıktığıdır ki, bu hususla ilgili oldukça ayrıntılı ve ikna edici bir inceleme mevcuttur.³⁹ Tüm bunların sonucunda *Kronik*'in *Vivarium*'da müdahaleye ya da ihmale uğramış olabileceği ve bu versiyonunun günümüze T elyazması olarak kaldığı söylenebilir. Dolayısıyla 522 yılının sorumlusunu da yine burada aramak mümkündür.

Ancak işin zorluğu, XI. yüzyıla tarihlendirilen S (*Codex Sanctomerensis*) elyazmasının, T'den, yani *Vivarium* geleneğinden bağımsız olarak üretilmiş olduğu iddiasıdır.⁴⁰ Bu iddia özellikle Marcellinus'un önsözünde okuduğumuz unvanlarının (*comes*, *vir clarissimus*) T'de değil, S'de mevcut olmasıyla ilgilidir. Bunun anlamı, eğer S elyazması Marcellinus'un asıl metninden kopya edilmişse, 522 yılı özelinde *Kronik*'e *Vivarium* müdahalesinden veya ihmalden söz edilemeyecek olmasıdır; çünkü 522 yılı S'de de boş görünmektedir. S elyazmasının T'den bağımsız üretilmiş olması mümkünse de bu, onun asıl metninden kopya edilmiş olacağı anlamına gelmemelidir. Nitekim S'nin ortaya çıkışı, *Vivarium*'da kopya edilen T'nin neredeyse beş yüzyıl sonrasına uzanır ve zaman içerisinde T'den üretilmiş ancak günümüze erişmemiş başka bir elyazmasından kopya edilmiş olma ihtimali vardır. Öyle ki, VIII. yüzyılda Britanya'da yazan tarihçi Bede'nin eseri (*Historia ecclesiastica gentis Anglorum*) için kaynak olarak S elyazmasının bir selefini kullanmış olmasına dayanılarak onun, Britanya'da ortaya çıkan bir elyazmasından kopya edilmiş olduğu görüşü mevcuttur.⁴¹ Bu hala çok uzun bir zamandır ve bu nedenle S'nin arketipi olan elyazmasının maruz kalmış olabileceği müdahale/ihmallere tespit edilemez durumda kalmaktadır. Aynı zamanda 522 yılı boşluğunun –yukarıda gösterildiği gibi- Marcellinus'un tercihiyle ya da ihmaline atfedilemeyecek olması, S'nin T ile ilişkili

³⁴ Croke, üç ayrı çalışmada da bunu ifade eder, bk. “The Misunderstanding, 225; *Count of Marcellinus*, 238; B. Croke, “A.D. 476: The Manufacture of a Turning Point”, *Chiron*, 13 (1983), 77. Ayrıca Cas., *Inst.* I. 17. 2'deki ifadelerle dayanarak Cassiodorus'un Marcellinus ile şahsen tanıştığı öne sürülmektedir, bk. L. Van Hoof ve P. van Nuffelen, *The Fragmentary Latin Histories of Late Antiquity* (Cambridge University Press 2020a) 182-3. Ayrıca Cas., *Inst.* I. 4.3'teki ifadeye dayanarak yine Cassiodorus ile Marcellinus'un İstanbul'da karşılaştıkları iddia edilir, bk. M. S. Bjornlie, *Politics and Tradition Between Rome, Ravenna and Constantinopolis* (Cambridge University Press 2013), 90. Cassiodorus'un İstanbul'da bulunduğu süre boyunca *Vivarium* kütüphanesi için kentteki diğer entelektüeller ile etkileşimi hakkında bk. O'Donnell, *Cassiodorus*, 131-6.

³⁵ Jord., *Get.* I. Cassiodorus bu ifade de bir diğer adı olan “Senator” olarak anılır.

³⁶ *Kronik* (Marcell. com.) ile *Romana*'daki (Jord., *Rom.*) kayıtları karşılaştıran bir çalışma için bk. D. Bartonkova, “Marcellinus Comes and Jordanes's *Romana*”, *Sbornik Praci Filosoficke Fakulty Brnenske University*, vol. 12 (1967)

³⁷ Bu iddia anlaşıldığı kadarıyla ilk olarak şurada yer almıştır: P. Courcelle, *Late Latin Writers and their Greek Source*, trans. H. E. Wedeck (Cambridge: Harvard University Press 1969), 374. Şu eserde de kanıtlanmıştır: F. Troncarelli, *Vivarium I Libri, II Destino* (Turnhout: Brepols 1998), 96'da “Auct. II. T. 26”, *Vivarium*'daki külliyatlar (*codex*) ve paleografik elyazmaları tablosunda özellikleri belirtilerek yer verilmiştir.

³⁸ Bu aslında mümkün olabilir; özellikle Cassiodorus'un *Kronik*'i (Cas., *chron.*) ile Anonim Devamcının (*Additamentum*, bk. dn.31) üslubu karşılaştırıldığında ifadelerin geniş zamanla kurulduğu fark edilir. Bu durum Marcellinus Comes'in *Kronik*'inde görülmeyen bir özelliktir.

³⁹ Croke, *Count of Marcellinus*, 218-23'te, Courcelle'in 1954'te yayımladığı “De la ‘Regula Magistri’ au corpus vivarien des chroniques” adlı makalesinde, Marcellinus'un kroniğinin devamının T elyazmasına *Vivarium*'da yapılan orijinal bir ekleme olduğu iddiasını çürütülemlerle birlikte her iki eserin aynı elden çıktığını kanıtlanmıştır.

⁴⁰ Mommsen, *Chronica Minora*, vol. II, 47. Bu elyazması, St. Omer, Public Library 697'de *Codex Sanctomerensis* cildinde korunmaktadır.

⁴¹ Croke, *Count of Marcellinus*, 239-40.

olmadığı iddiasını zayıflatabilir. Unvanların mevcudiyeti hususunda ayrıştıkları noktada ilişkili olmadıkları yorumu yapılabilirse, 522 yılı özelinde benzerlikleri noktasında da ilişkili oldukları öne sürülebilir; nitekim *comes* ve *vir clarissimus* ifadelerinin, S'nin ortaya çıktığı XI. yüzyıla kadar herhangi bir kopyacı tarafından eklenmiş olması da gayet mümkündür.

Tüm bunlar yine de 522 yılının neden *Vivarium*'da müdahaleye ya da ihmale uğramış olduğunu açıklamaz; hatta bir açıklama getirmekten hala çok uzaktayız. Açıkçası gerçekten bir nedeni olmayabilirdi. Bunun için kolaya kaçarak manastırda kopyalama işlemiyle ilgilenen keşişlerin ya da yaşlı Cassiodorus'un dalgınlığı, "acelesi" ya da ihmali olduğu öne sürülebilirdi. Ancak 522 yılına adlarını veren *consuller*, Cassiodorus ile yakın ilişkili olan başka bir Romalının hikayesinin eşelenmesini teşvik etmektedir.

3. Cassiodorus ve Boethius

522 yılının *consulleri* olan Symmachus ve Boethius⁴², Ostrogot krallığına hizmet etmiş Romalı bir senatör, yüksek bürokrat ve meşhur bir yazar olan Boethius'un çocuklarıydı.⁴³ Cassiodorus ile Boethius'un aynı tarihlerde Theodoricus'a hizmet eden iki Romalı olarak birbirlerini tanıdıklarına şüphe yoktur. Öyle ki, Cassiodorus'un bir *quaestor* olarak Ostrogot krallığının resmi yazışmalarını hazırladığı ve daha sonra da (538-9?) bunları derleyerek oluşturduğu *Variae* adlı eserinde⁴⁴, *vir illustris* ve *patricius* Boethius'a Kral Theodoricus'un ağzından yazdığı üç adet mektup bulunmaktadır.⁴⁵ Dahası, Cassiodorus, 523'te *magister officiorum* makamına atanırken selefinin Boethius'tu.⁴⁶ Boethius'un bu görevden alınması ve yerine eski *quaestor* olan Cassiodorus'un atanması ayrıntısı önemlidir. Ancak bundan önce bu iki üst düzey bürokratin daha yakın ilişkili olduklarına dair başka bir görüş mevcuttur. *Ordo generis Cassiodorum* olarak bilinen ve günümüze yalnızca Cassiodorus'un kısa biyografisinin eriştiği bir fragman metninde Boethius'tan da söz edilmiş olması, akrabalıkları olabileceği yönünde bir yorumu gündeme getirmiştir.⁴⁷

Yakınlık dereceleri her ne olursa olsun, aralarında tespit edilebilen ilişkiye yakından bakıldığında ilginç olan, Cassiodorus'un *magister officiorum* olarak yerini aldığı Boethius'un, bir yıl önce aynı makama atanması hakkındaki muhtemel mektubun *Variae* derlemesine dahil edilmemiş olmasıdır⁴⁸. *Magister officiorum* makamının Ravenna sarayındaki tüm bürokratik birimlerin başı anlamına geldiği hesaba katıldığında, Boethius'a görevde bulunduğu bir yıl boyunca Ostrogot kralı tarafından bildirilmesi muhtemel hiçbir mektubun *Variae*'ya dahil edilmemesi daha da ilginçtir. Tüm bu sessizliğe Boethius'un 523 yılında "hainlikle" suçlanması ve dolayısıyla Kral Theodoricus tarafından mahkum edilerek ertesi yıl da idam edilmesi eklendiğinde, halefi olarak yerine atanan Cassiodorus'un "pek de

⁴² Martindale, "Symmachus 8" *PLRE*, vol. II, 1044; "Boethius 3", *PLRE*, vol. II, 232. Oldukça genç yaşta oldukları bilinen bu iki kardeş, tüm tarihi kaynaklarda *consul* olarak gösterilmiştir, bk. S. Bagnall vd., *Consul of the Later Roman Empire* (Atlanta: Scholars Press 1987) 579-80.

⁴³ En bilinen eseri *Consolatio Philosophiae*'ta kendisinin ve daha sonra iki oğlunun da (adlarını vermeden) *consul* olduğunu belirtir, bk. Boeth., *Cons. Phil.* II. 3.

⁴⁴ *Cas. Var.* I. 10; I. 45; II. 40. Bu mektuplar, Cassiodorus'un saray yazmanı (*quaestor*) olduğu döneme, yani 507-511 yılları arasına tarihlendirilmektedir. Cassiodorus'un kariyeri hakkında bk. Martindale, "Cassiodorus 4", *PLRE*, vol. II, 265-9.

⁴⁵ Boethius 507-511 yılları arasında (bk. dn.42) henüz Ostrogot krallığına hizmet eden bir bürokrat değildi ve bu yıllar arasında sahip olduğu unvanlar Roma senatosuyla (*vir illustris*) ve asil bir aileye mensup olmasıyla ilişkiliydi (*patricius*). Ayrıca 510 yılı için de *consul* olarak atanmıştı.

⁴⁶ Cassiodorus'un Kral Theodoricus'un ağzından *magister officiorum* olarak atanması üzerine kendisi hakkında yazdığı mektup: *Cas., Var.* IX. 24. Boethius'un ise bu makama 522'de atandığı ve yalnızca bir yıl kaldığı anlaşılır; Boethius hakkında bk. Martindale, "Boethius 5", *PLRE*, vol. II, 233-7.

⁴⁷ *Ordo generis Cassiodorum* ya da *Anecdota Holderi* adlı metin şurada yer alır: O'Donnell, *Cassiodorus*, 259-266. Cassiodorus'un Boethius ile olan akrabalığı tartışmasına şu çalışmada değinilir: A. Momigliano, "Cassiodorus and Italian Culture of his Time", *Studies in Historiography* (Londra: Weidenfeld and Nicolson 1966), 189-190. Burada esasen Cassiodorus ve Boethius'un akrabalıktan ziyade iki dost aileye mensup bireyler olabileceği öne sürülmektedir. Ona göre bu akrabalık yakıştırması daha çok, Cassiodorus'un *Variae*'da Boethius'un mensup olduğu *Anicii* ailesine olan yüksek övgülerine dayanmaktadır. Barnish ise *Ordo generis*'teki Boethius ve kayınpederi Symmachus hakkındaki satırların var olmasının anlamını, Cassiodorus ile akraba olmaları gerektiğine işaret eder, bk. S. J. B. Barnish, "The Genesis and Completion of Cassiodorus' Gothic History", *Latomus*, 43/2 (1984), 353.

⁴⁸ Hâlbuki *Variae* mektuplarının birçoğu Boethius gibi itibarlı şahısların yüksek makamlara atanmaları hakkındadır; örnek olarak bk. dn. 46.

onurlu olmadığına” düşünülmesine fırsat vermektedir.⁴⁹ Elbette Boethius’un mahkumiyeti ve idamı sadece *Variae*’da değil, Cassiodorus’un yazdığı hiçbir eserde bulunmaz.⁵⁰ Yalnızca *Variae*’da geçen bir mektup, Boethius’un yargılanması hususunda Cassiodorus’un krallık lehine bir bakış açısı sergilediği şeklinde yorumlanmıştır.⁵¹

Boethius’un başına gelenler hususunda Cassiodorus’un payı olup olmadığı bu çalışmanın konusu değildir. Burada gösterilmeye çalışılan şey, onun Boethius’a dair 511 yılı sonrasındaki gelişmeleri aktarmaktan ısrarla imtina etmesidir. Bunun nedenini açıklamak ise oldukça zordur; ancak aralarındaki –yukarıda gösterildiği gibi- olası yakın ilişki nedeniyle Boethius’un düşüşünde bir payı olduysa bu anlamda vicdani bir tavır takındığı söylenebilir.⁵² Diğer taraftan, patronu ve Ostrogot kralı Theodoricus’a dair *Variae*’da oluşturduğu imaj göz önüne alındığında Boethius’un durumunu, Got-Roma uyumu ve birlikteliğini zedeleyebilecek bir gelişme olarak ele almış olduğu anlamına gelebilir. Nitekim tüm eser boyunca toplanan resmi mektuplar, Theodoricus’un ve Ostrogot yönetici sınıfının mensubu olduğu Amal hanedanlığının bir Romalı gibi görünmesi üzerinedir.⁵³ Bu anlamda Ostrogot kralının meşhur bir Romalı senatörü idama mahkûm etmesine dair ifaların böyle bir esere girmesi söz konusu olamazdı ve bu nedenle Cassiodorus’un Boethius hakkındaki sessizliği, politik davranmış olduğu düşünürebilir. Nitekim Kral Theodoricus’un damadı ve muhtemel varisi Eutharicus’un 519 yılı için *consul* olarak atanmasını kutlamak adına bir kronik (*chronica*) yazmış olan Cassiodorus, döneminin hususiyetlerinden biri olarak tarihçiliğin (ya da kronografyanın) politik işlevinin oldukça farkında olmalıydı.⁵⁴ Dahası, Amal hanedanlığı için bir soy ağacı bile icat etmişti.⁵⁵ Ancak Cassiodorus’un bürokratik kariyerinin sona ermesinden yıllar sonra bile (aynı zamanda Ostrogot krallığının çöküşünden sonra) Boethius hakkında hiçbir şey aktarmamış olması, olayın başka bir boyutu olabileceğini akla getirebilirse de bunun için yorum yapabilecek herhangi bir kanıtı sahip değiliz ve bu sonucu değiştirmez. Sonuç, tekrara etmek gerekirse Cassiodorus’un Boethius’un düşüşü hakkındaki gelişmeleri katıyetle sır gibi saklamasıdır. Son olarak Cassiodorus’un, Boethius’tan ayrı olarak ilişkileri üzerinde durulması gerekmeyen kayınpederi Symmachus’un da Kral Theodoricus tarafından idam

⁴⁹ O’Donnell, *Cassiodorus*, 28. Ayrıca Boethius’un *Consolatio* (Boeth., *Cons. Phil.*) eseri ile Cassiodorus’un *Variae*, IX. 24-25’teki (Cas., *Var.*) mektuplarını karşılaştırmasından hareket eden bir çalışma, Cassiodorus’un kasıtlı olarak Boethius’un ölümünde rol oynadığını ileri sürmektedir, bk. M. Vitiello, “Cassiodorus anti-Boethius?”, *Klio*, 90/2 (2008), 475.

⁵⁰ Boethius’un senatoda hainlikle suçlanmasının ardından Kral Theodoricus tarafından suçlu bulunarak mahkûm edilmesi ile idam edilmesine dair gelişmeleri şu eserde yer alır: *Anon. Val.*, 14. 85-87. Bir diğer anlatı, VI. yüzyıl tarihçisi olan Procopius’un Got Savaşları hakkında yazdığı eserinde yer almaktadır, bk. Proc., *BG*. V. 1.32-9.

⁵¹ Cas., *Var.* VIII. 16. Bu mektup, Boethius’u hainlikle suçlayan ve yargılanmasını sağlayan Cyprianus’un (*PLRE*, vol. II, 1980, “2”, s.332-3) kardeşi Opilio’nun Kral Athalaricus’un ağzından yazılan *comes sacrarum largitionum* olarak atanması üzerinedir. Yorum için bk. *Letters of Cassiodorus*, trans. T. Hodgkin (Londra: Henry Frowde 1886), 362-3. Cassiodorus’un da içinde bulunduğu Ostrogot krallığı hizmetinde bulunan görevlilerin bu mektupla Boethius’a karşıtlığının vurgulandığına dair başka bir yorum için bk. J. Moorhead, “Boethius and Romans in Ostrogothic Service”, *Zeitschrift für Alte Geschichte*. 27/4 (1978), 612.

⁵² Cassiodorus’un Boethius’un idamından çok sonra ve kendi ölümünden hemen önce vicdan azabı çekmiş olduğunu ve hatta bunu dindirebilmek için Boethius’un biyografisini yazmış olduğunu öne sürmektedir, Vitiello “Cassiodorus anti-Boethius?”, 480-1.

⁵³ Bununla ilgili birçok örnek arasından en çarpıcı olan Kral Theodoricus’tan İmparator Anastasius’a gönderilen şu mektup verilebilir: “[...] Bizim krallığımız sizin taklidiniz, iyi niyetiniz üzerine kurulmuş ve tek imparatorluğun bir kopyasıdır; sizi takip ettiğimiz sürece diğer tüm ulusları geride bırakırız”. Bu husus şurada ele alınır, bk. P. Heather, *Gotlar*, çev. E. Avcı (İstanbul: Phoenix Yayınları 2012), 314-326.

⁵⁴ Cas., *chron. praef.* (önsöz): “Her zaman önemli meseleleri dikkate aldığımız soylu bilgeliliğiniz ve şanlı adınızla yılı süslemiş olan siz [=Eutharicus], *fastiye* [takvime] hakikat itibarını geri kazandırmak adına *consulleri* düzene sokmamı emrettiniz.” Cassiodorus’un kroniğinin politik işlevi en çok, tarihi gelişmelerin Gotlar lehine aktarılmış olmasında görülebilir. Bu hususa değinen ve bunu bir tabloda gösteren bir çalışma için bk. B. Croke, “Uncovering Byzantium’s Historiographical Audience”, *History as literature in Byzantium*, ed. Ruth Macrides, *Fortieth Spring Symposium of Byzantine Studies* (University of Birmingham 2010), 130-131.

⁵⁵ Cas., *Var.* IX. 25.4: “Çalışmalarını hanedanlığımızın beşiğine kadar genişletti, okumalarından büyüklüğümüzün ağarmış hatıralarının zar zor koruduğu şeyleri öğrendi. Uzun zamandır unutulmuş bir halde saklanmış olan Got krallarını antik çağların pusuda bekleyen yerinden çıkardı. Amalları, ailelerinin onuruyla birlikte geri verdi ve benim on yedinci nesil kraliyet soyundan olduğumu açıkça kanıtladı.” Cassiodorus’un Amal hanedanlığının soy kütüğünü nasıl icat ettiğini gösteren bir çalışma için bk. P. Heather, “Cassiodorus and the Rise of the Amals: Geneology and the Goths under Hun Domination”, *The Journal of Roman Studies*, vol. 79 (1989), 103-128.

edilmesi (daması Boethius'tan bir sene sonra 526) hakkında hiçbir eserinde söz etmemiş olduğunu belirtmek gerekir.⁵⁶

Bu noktadan sonra, Boethius'un ölümü ve bu sürece dair Cassiodorus'un sessizliğinin, Marcellinus'un *Kronik*'indeki 522 yılının durumu ile nasıl bir ilgisi olabileceğini göstermek gerekir. Daha önce Cassiodorus'un Marcellinus ile ilişkisi, Marcellinus'un *Kronik* eseri üzerinden gösterilmiş ve eserin *Vivarium* manastırının kütüphanesinde bulunduğu ve günümüze ulaşan en eski elyazmasının (T) yine burada kopya edilmiş olabileceği belirtilmişti. (bk. dn.34,35). Bu nedenle şimdi Marcellinus'un 522'de Boethius'un ölümüne dair bir kayıt sunup sunmadığını tartışmak, Cassiodorus ve dolayısıyla *Vivarium* ile *Kronik* arasındaki ilişkiyi daha da açıklığa kavuşturmak anlamına gelebilir.

4. Marcellinus Comes ve Boethius

Marcellinus Comes'in 522'de Boethius'un ölümü hakkında bir kayıt aktarmış olması ihtimali, öncelikle iki net sorunun sorulmasını gerektirmektedir. İlk, Marcellinus, İstanbul'da yazdığı *Kronik*'te ağırlıklı olarak İmparatorluğun Doğu'sundaki gelişmelere odaklanırken Ostrogot Krallığının yönetimindeki Batı İmparatorluğu'nun Roma senatosunda meydana gelen böyle bir gelişmeyi neden kaydetmiş olsun? İkincisi, Boethius'un Ostrogot kralı tarafından 523'te mahkûm edilip 524'te idam edildiği bilinirken, Marcellinus bunu eserinde –eğer gerçekten kaydettiyse- neden 522 yılına tarihlenmiştir?

Açıkçası Marcellinus, eserinin genelinde ve özellikle 476 yılında Batı Roma İmparatorluğunun çöküşüyle, Batı'daki gelişmelerden nadiren bahsetmiştir. Öyle ki, toplamda elli dokuz yıl için sağladığı yüz beş kaydın –Roma piskoposlarının papalık tahtına çıkışları hakkındaki kayıtlar hariç tutulursa- yalnızca yedi tanesi Batı'daki gelişmelerle ilgilidir.⁵⁷ Bununla birlikte eserin 519-534 yılları arasındaki güncel versiyonu içinse Batı'daki hiçbir gelişmeden bahsetmemiş gibi görünmektedir. Yalnızca 525 yılında meydana gelen istisnai bir gelişme, Marcellinus'u Ortodoks bir Hristiyan olarak heyecanlandırmışa benzer; öyle ki, ilk defa bir Roma piskoposu, İstanbul'a Roma İmparatoru ile görüşmek üzere bir seyahat gerçekleştirmişti.⁵⁸ Ancak bu seyahat kendisinin de belirttiği gibi, Ostrogot kralı Theodoricus'un kendisi gibi Ariusçu görüşe mensup kişileri güvence altına alınarak başka bir mezhebe, yani Kadıköy konsilinde belirlenen doktrine geçmemelerini sağlamak adınaydı.⁵⁹ Marcellinus, bizzat tanıklığını açık ettiği bu kayıttan anlaşıldığı kadarıyla İtalya'daki Ostrogot yönetiminin dini politikasından haberdardı. Bu nedenle *Kronik*'in tamamına yansıyan Ortodoks Hristiyan görüşünün gereği olarak Theodoricus'a antipati ile yaklaşması beklenmelidir; nitekim de öyledir. Açıkçası Theodoricus, Doğu Roma İmparatorluğu ile etkileşime girdiği tarihten itibaren Marcellinus için yalnızca bir işgalciydi: 482'de *Macedonia*, *Thessalia* ve *Larissa*'yı yağmalamış, 483'te de bastırılması için İmparator Zeno tarafından onursal unvanlar ile birlikte *Dacia Ripensis* ve Aşağı *Moesia* eyaletleri kendisine verilmişti.⁶⁰ Ancak Zeno'nun lütuflarından hiç tatmin olmamış ve tekrar imparatorluğa saldırmıştı ve nihayetinde ertesi yıl “Gotlardan topladığı büyük bir kalabalıkla İtalya'yı hedef almıştı”.⁶¹ Bu son gelişmenin ardında İmparator Zeno ile yapılan bir antlaşmanın yattığını başka bir tarihi kaynaktan öğrenebilmekteyiz: Buna göre: 476'dan beri Batı Roma tahtını “işgal” eden başka bir “barbar” komutan Odoacer'in yerine Roma İmparatorluğu'nu temsil edecek bir aday olarak- görülmüştü.⁶² Ancak Marcellinus için bu gelişmeden sonra da değişen bir şey olmamıştı ve Theodoricus ona göre hala bir işgalciydi: “Gotların kralı aynı Theodoricus, arzuladığı İtalya'yı işgal

⁵⁶ Symmachus hakkında bk. Martindale, “Symmachus 8”, *PLRE*, vol. II, 1044-6.

⁵⁷ Marcell. com., a. 476.2, 477, 480.2, 484.2, 488.2, 489, 508. 488'de meydana gelen gelişme, Kral Theodoricus'un Balkanlardan hareketle İtalya'ya saldırdığını belirlerken, 508'deki gelişme, Doğu Roma ordularının İtalya kıyılarına yaptığı saldırı hakkındadır. Yani, aynı zamanda Doğu merkezli gelişmeler olarak görülebilir.

⁵⁸ Marcell. com., a. 525: “Havarilerin ve *pontifex*lerin önde geleni Petrus'un tahttaki dört yüz seksen beşinci yılında Roma kilisesinin 51. papası Iohannes, Romalı selefleri arasında bir ilk olarak kral Theodoricus'un [... = isteğiyle] *Arrianus*çuları onun dinine geri kazandırması için İstanbul'a geldi. Muhteşem bir onurla karşılandı. Sağ elini kullanan biri olarak kilisenin sağındaki tahtına oturdu ve efendimizin diriliş gününü Romalı ritüeliyle yüksek sesle kutladı.”

⁵⁹ Bu gelişme şu eserde de geçmektedir: *Anon. Val.*, 15. 88.

⁶⁰ Marcell. com., a. 482.2, 483.

⁶¹ Marcell. com., a. 487, 488.2.

⁶² *Anon. Val.*, 11. 48-49. Diğer taraftan Theodoricus'un, o tarihe kadar Doğu İmparatorluğu için büyük bir tehdit haline gelmesi dolayısıyla Zeno tarafından İtalya'ya yönlendirilmiş olması mümkündür.

etti. Aynı zamanda [İtalya'daki] Gotların kralı olan Odoacer, Theodoricus'tan çok korktu ve Ravenna'da tutsak edildi. Daha sonra Theodoricus'un sahte yeminleriyle kandırıldı ve öldürüldü.”⁶³

Odoacer'in Theodoricus tarafından Ravenna'da öldürülmesi, esasında 493'te meydana gelmişse de Marcellinus bunu, Theodoricus'un İtalya'ya girdiği 489 yılı altında özetleyerek önceden bildirmiştir. Marcellinus'un farklı yıllarda meydana gelmiş gelişmeleri bağlamı gereği bu şekilde tek bir yıl altında özetlemesi meselesine daha sonra dönülecektir. Şimdi, tüm bunların sonucunda Marcellinus'un 522 yılı için -525'teki gibi- Batı'daki bir gelişmeden ya da spesifik olarak Theodoricus hakkında bir kayıt sağlamış olabileceği düşünülebilir. Bu muhtemelen kaydın da -daha önceki örneklerde görüldüğü üzere- Marcellinus için İtalya'da bir işgalci sıfatıyla hareket eden Theodoricus'un aleyhinde olması beklenmelidir. Özellikle Boethius gibi itibarlı ve ünlü bir Romalı şahsın⁶⁴ (bk. dn.43) idam emrini vermiş olması göz önüne alındığında bu, Marcellinus'un dikkatini çekmiş olması muhtemel bir mesele olarak görünmektedir. Nitekim Boethius'un İstanbul'da da itibarlı bir kimse olduğunu tahmin etmek kolaydır; öyle ki, 519'da Roma ve İstanbul kiliseleri arasındaki uzlaşma politikasında da rol oynamış olduğu bilinmektedir.⁶⁵ Dahası, kendisinin 510 yılı için tek başına *consul* olarak atanmasının dışında – çalışmanın konusu olan- 522 yılı için de genç yaşta iki oğlunun bu itibarlı unvandan yararlanmasını sağlamış olması (bk. dn.40), İstanbul'daki imparatorluk nezdinde hatırı sayılır biri olduğunu görmemizi sağlar. Nitekim 520'li yıllarda (521, 528) iki defa *consul* olan geleceğin imparatoru Iustinianus'un bu onursal unvan karşılığında yaptığı kamusal harcamalar, Marcellinus tarafından övgüyle bahsedilmeye değerdi.⁶⁶ Dolayısıyla Marcellinus'un, İstanbul kilisesinin, Roma ile uzlaşmaya çalıştığı bu dönemde Ariusçu politikasını sürdüren Theodoricus'un (bk. dn.52) Boethius'u mahkûm etmesi ve öldürmesi hakkındaki gelişmeye alaka göstermesi ve hatta buna eserinde yer vermesi gayet makul karşılanmalıdır.⁶⁷

Bu çalışmada kanıtlanması gereken son bir şey, Boethius'un 523-524 yıllarına tarihlendirilen mahkumiyeti ve idamının Marcellinus'un *Kronik*'inde neden 522 yılı altında kaydedildiğidir. Açıkçası Boethius'un mahkumiyeti ve idamını tarihlendiren yalnızca iki kronik vardır ve bunlardan biri (*Fasti Vindobensis prior*: XV. yüzyıl) 523 yılını gösterirken; diğeri (*Marius Aventicensis*: VI. yüzyılın sonları) 524 yılını vermiştir.⁶⁸ Bu her iki kroniğin de dönemin çağdaşı ancak kayıp olan *Fasti Ravenna*'dan üretildiği bilinmektedir.⁶⁹ Eğer Marcellinus bu dönemin bir çağdaşı ve olaylara kişisel ilgisi olmasaydı, Boethius'un düşüşü hakkındaki bilgisinin Ravenna yıllıklarına (*fasti*) dayandığını ve yanlışlıkla bir yıl erkene tarihlendirdiğini söyleyebilirdik⁷⁰; fakat bu hususta İstanbul sarayına erişmiş

⁶³ Marcell. com., a. 489. Cassiodorus, Theodoricus'un Odoacer'i öldürmesini Marcellinus'un aksine “hainlikle” şeklinde tanımlamamıştır. Ona göre hainlik yapan Odoacer idi, bk. Cas., *chron.* 1319, 1331.

⁶⁴ Boethius Roma İmparatorluğu'nun asil bir ailesi olan *Anicii* mensubuydu; soy ağacı için bk. Martindale, *PLRE*, vol. II, 1322. Ayrıca bk. dn.43. *Anicii*, Iustinianus'nun kuzeni ve son Got prensesi Matasuentha ile evlenen Germanus'un da bu aileye mensup olduğu söylenir, Jord., *Get.*, LX. 314. Germanus hakkında bk. Martindale, “Germanus 4”, *PLRE*, vol. II, 505-7.

⁶⁵ Momigliano, “Cassiodorus and Italian Culture of his Time”, 182'de Boethius'un bir akrabası olan Ennodius'un 515 ve 517'de Kiliseler birliğini görüşmek üzere İstanbul'a gönderildiğini belirtir. Ayrıca Boethius'un mensubu olduğu *Anicii* ailesinden İmparator Olybrius'un kızı olan Anicia Iuliana kiliseler birliği için çalışmak üzere İstanbul'da bulunmaktaydı, ayrıca bk. Martindale, “3”, vol. II, 636. İmparator Iustinus dönemi, Kadıköy itikadı üzerinden Roma kilisesi ile uzlaşma politikası hakkında bk. dn.2.

⁶⁶ Marcell. com., a. 521, 528.

⁶⁷ Boethius'un dini inancı konusu tartışmalı da olsa, daha erken tarihlerde Aziz Augustinus'un Hristiyanlık öğretilerinin bir özeti maiyetinde “Katolik inancı üzerine” (*de fide catholica*) adlı bir inceleme yazdığı bilinmektedir, bk. H. Chadwick, *The Consolations of Music, Logic, Theology, and Philology* (Oxford: Clarendon Press 1981), 175-80. Aynı Augustinus'a Marcellinus tarafından da övgüyle atf yapıldığını görebiliriz. Marcell. com., a. 429.2. Augustinus hakkında bk. Nicholson, “Augustine of Hippo”, *ODLA*, 178-80. Bu karşılaştırma sadece aralarında bir zamanlar olmuş olabilecek ortak tutumu göstermesi adına bir kanıt olarak anlaşılabilir.

⁶⁸ *Fast. Vind. pri.*, a. 523. Bu kronik “*Consularia Italica*” başlığı altında *prior*-posterior olarak ayrılmış iki kitaptır. Mar. Avent., a. 524. Tarih vermeyen diğer anlatılar için bk. dn.48.

⁶⁹ C. Morton, “Marius of Avenches, the ‘Exerpta Valesiana’ and the Death of Boethius”, *Traditio* 38 (1982), 107, 110, dn.4. Ayrıca bu çalışma yaygın kanının aksine, Boethius'un ölümünün 526'ya tarihlendirilmesi gerektiğini öne sürmektedir.

⁷⁰ Croke “A.D. 476”, 88'de, Hold-Egger'in 1877 yılında yayımlandığı “Die Chronik des Marcellinus Comes und die oströmischen Fasten” adlı makalesinde (maalesef bu makaleye erişemedim) Marcellinus'un Batı hakkındaki bilgileri için Ravenna yıllıklarına (*fasti*) dayandığı görüşünü aktarmıştır. Bu görüşe ek olarak, Marcellinus'un Batı'da meydana gelmiş iki gelişme üzerine sağladığı kayıtların Ravenna yıllıklarına (*Fasti Vindobonenses* aracılığıyla) dayanmış olabileceği gösterilebilir. Örneğin, Marcellinus Comes *Chronica* a. 477'de kaydedilen *comes* Bracila'nın ölümü, yalnızca *Fasti Vindobonenses Prior* a.

olması gayet muhtemel bir resmi belgeye dayandığını düşünmek daha makuldür. Öyle bile olsa bu durumun *Kronik*'te neden 522 yılı altında kaydedildiğini açıklamaz. Burada her ne kadar Boethius'un mahkumiyetinin ya da idamının 522'de gerçekleşmiş olduğunu ispatlamak söz konusu değilse de bu tarihin, Boethius'u idama götürecek olayların başlangıcını teşkil eden senatör Albinus'a yönlendirilen suçlamayı işaret etmiş olması mümkün görünmektedir.⁷¹ Ancak Marcellinus'un bu gelişmeye istinaden tarihlendirdiğini ya da Roma senatosundaki olup bitmeleri dolaysız öğrenebildiğini söyleyebilecek bir kanıtı sahip değiliz. Dolayısıyla Boethius'un idamını 522 yılına tarihlendirmiş olmasının muhtemel nedeni, başka bir yolla açıklanmalıdır.

Marcellinus'un gelişmeleri kaydederken sergilediği bir özellik, bize bu hususta yardımcı olacaktır. Bu, daha sonra meydana gelecek bir olayı, bağlamı gereği önceden bildirme ya da tek bir kayıt altına özetlemesidir. Bu özelliğine dair -tespit edilebildiği kadarıyla- birden çok örnek verebilmek mümkündür. Kronolojik olarak ilerlendiğinde ilk olarak, 434 yılında III. Valentinianus'un kız kardeşi Honoria ile Attila'nın ilişkisine dair yaptığı atıf⁷², Marcellinus'un kullandığı *indictione* takviminin yarattığı bir karışıklık olarak anlaşılmış ve dolayısıyla bu olayı yanlış tarihlendirdiği düşünülmüştür.⁷³ Ancak bu kayda yakından bakıldığında Marcellinus'un, Honoria'nın "nahoş" karşılanan bir hareketine odaklanmış ve bu gelişmeden sonra Honoria'nın imparatorluk aleyhine faaliyetlere devam edeceğini önceden bildirmiş ya da tek kayıt altında özetlemiştir. Buna benzer ve çok daha açık bir örnek, 435 yılı için verilebilir. Marcellinus bu tarihte imparatorluk aleyhinde hareket eden Sebastianus'un İtalya'dan kaçtığını ve Afrika'da öldürüldüğünü kaydetmiştir. Ancak bu şahsın ölümü açık bir şekilde 450 yılına tarihlendirilmektedir.⁷⁴ Dolayısıyla Marcellinus, Sebastianus'un ölümüne kadarki geçen tüm süreci tek bir yıl altında özetleyerek önceden bildirmeyi tercih etmiştir. Bu tip örnekler çoğaltılabilirse de⁷⁵-daha sonra dönüleceğini belirttiğimiz- son bir örneği tekrar paylaşmak yerinde olacaktır. Marcellinus, 493 yılında Odoacer'in Theodoricus tarafından öldürülmesi hakkındaki gelişmeyi, Theodoricus'un İtalya'ya sefer düzenlemesi bağlamında 489 yılı altında kaydetmiştir.⁷⁶

Görüldüğü üzere burada verilen tüm örnekler Batı'daki gelişmelerle ilgilidir ve Marcellinus, ilerleyen tarihlerde meydana gelecek gelişmeleri bağlamına uygun bir şekilde önceden bildirmiştir. 522 yılında Boethius'un ölümünü önceden bildirmiş olmasını sağlayan bağlam ise muhtemelen Boethius'un oğullarının bu yıl için *consul* olarak atanması ya da senatodaki ilk hainlik suçlamasının (bk. dn.66) yine bu yıl başlamış olması ihtimalidir. Belki de gerçekten "acelesi" olduğu için hata yapmış ve yanlışlıkla bir yıl öncesine kaydetmiştir. Her ne olursa Marcellinus, tüm bu veriler ışığında 522 yılında Theodoricus'a olan antipatisini göstermek ve dönemin önde gelen bir Romalının trajedisini göstermek adına Boethius'un idamından bahsetmiş olmalıdır. Boethius'un durumuyla benzerliği karşılaştırılabilir başka bir örnek ise Marcellinus her ne kadar "son Romalı" yakıştırmayı yapılan Aetius'a kroniği boyunca nadiren atıf yapmışsa da III. Valentinianus tarafından öldürülmüş olmasını Roma'nın yaşadığı

477'de de görülmektedir. Benzer şekilde Marcellinus Comes *Chronica* a. 464'te Ricimer tarafından öldürülen Alan kralı Berogor hakkındaki kayıt yalnızca *Fasti Vindobonenses Prior*, a. 464'te yer almaktadır.

⁷¹ Bjornlie *Politics and Tradition*, 139. Ayrıca Vitiello "Cassiodorus-anti Boethius?", 461'de gelişmelerin Eylül 522'de Cassiodorus'un *magister officiorum* olarak atanmasıyla başladığı öne sürülmüştür.

⁷² Marcell. com., a. 434: "İmparator Valentinianus'un kız kardeşi Honoria, *procuratoru* Eugenius tarafından kirletilerek hamile kaldı ve saraydan kovulduktan sonra İtalya'dan Theodosius *principiuma* gönderildiğinde Attila'yı Batı imparatorluğuna karşı kışkırttı".

⁷³ Honoria ile Attila'nın söz konusu münasebetinin daha sonraki yıllarda gerçekleştiği hususunda bir tartışma yoktur. Dönemin bir çağdaşı ve tarihçi Priskos'un günümüze kalan fragmanları bu hadisenin 449-450 yılları arasına tarihlendirmesi açıkça önerir, bk. Prisc., *fr.* 16, 62. Marcellinus'un yanlış tarihlendirmiş olması hakkındaki yorum için bk. J. B. Bury, *History of the Later Roman Empire*, vol. II (Macmillan & Co 1923), 289.

⁷⁴ Sebastianus hakkında bk. Martindale, "Sebastianus 3", *PLRE*, vol. II, 983-4. Sebastianus'un öldüğü tarihi V. yüzyılda yaşamış kronik yazarı Hydatius kaydetmektedir, bk. Hyd., 144.

⁷⁵ Marcell. com., a. 441'de, 440'da yapılan çeşitli saldırılar, barış antlaşmalarının yapılmış olması bağlamında 441 yılı altında özetlenir. Marcell. com., a. 492'de Isaurialılar ile yapılan iç savaşın neticesi ve altı yıl süreceği önceden bildirilir, bk. Marcell. com., a.497.2. Marcellinus Comes *Chronica* a. 504'te üç yıldır süren Roma-Sasani savaşları tek kayıta özetlenir. Marcell. com., a.516.3'te İmparator Anastasius tarafından saraya davet edilen birçok *Illyricum*lu piskoposlardan Laurentius'un başkente hayatını kaybedene kadar geçirdiği yıllar bu kayıt altında özetlenir. Son olarak daha önce değinilen Marcell. com., a. 529'da, 533'te sona eren yine Roma-Sasani savaşları tek kayıt altında özetlenir. Burada karşılaşılan örnekler, Marcellinus'un uzun süreli savaşları özetlemeyi tercih ettiğini gösterir niteliktedir.

⁷⁶ Bk. dn.59. Bu gelişme, *Fast. Vind. pri.* a. 493 ve Cas., *chron.* 1331 tarafından tarihlendirilir.

bir trajedi olarak sunmaktan geri durmamıştır.⁷⁷ Bu, Marcellinus'un Roma İmparatorluğu'nun trajedilerini sergilemesinin tek örneği değildir. Ayrıca 476 yılında Batı Roma İmparatorluğu'nun son imparator "Augustulus ile birlikte yok olmasını" ve Roma'ya "Got krallarının hâkim olduğunu" kaydetmiştir.⁷⁸ Son olarak Marcellinus, *Illyricum*lu ve başarılı bir komutan olan Sabinianus Magnus'un 481'de "yorgun devlete güç sağlamadan evvel" ölmüş olmasından duyduğu üzüntüyü saklamamıştır.⁷⁹

SONUÇ

Bu çalışma genel manada bir tarihi metni anlamaya çalışmanın yalnızca metnin kendisiyle sınırlı kalmayacağını ve bunun için metnin yazıldığı dönemin entelektüel zihniyetinin göz ardı edilmeyeceği noktasında bir örnek teşkil etmektedir. Dahası, bu tarihi metnin, onu bir inceleme nesnesi olarak ele alan modern tarihçi için üzerindeki kazılı harflerin oluşturduğu anlamlı bütünü yanı sıra müstakil bir biçimde günümüze kadar geçirdiği serüveniyle ele alınmayı hak ettiğini gösterir. Aksi halde, Marcellinus'un *Kronik*'inde istisna arz eden 522 yılının boşluğu hakkında açıklama getirmenin basit ve üzerinde durulmaya değmez olduğunu düşünmek gibi bir yanılsamaya yol açabileceğini öne sürer.

Görüldüğü üzere Marcellinus, şahsi eğilimleri ve eserinin politik işlevleri gereği birçok tarihsel gelişmeyi kırpılmış, görmezden gelmiş ve hatta diğer tarihi kaynakların aksini dahi ifade etmiştir. Ancak eser boyunca kanıt niteliğinde ele alınan kayıtlardan verilen örneklerle 522 yılını tercihen ya da gözden kaçırarak ihmal etmiş olmasının mümkün olmadığı kabul edilmelidir. Bu nedenle *Kronik*'in günümüze ulaşan en erken tarihli (VI. yüzyılın sonları) elyazmasına başvurulması ve bu elyazması üzerinde bir müdahale ya da tahrif ihtimali üzerinde durmak kaçınılmazdı. T (*Codex Tilianus*) elyazmasının tarihlendirilmesi ve coğrafi bölgesinin saptanmasından hareketle Marcellinus Comes'in *Kronik*'i ve Cassiodorus'un kurduğu *Vivarium* manastırı arasındaki açıkça görülen ilişki göstermektedir ki, *Kronik* yüksek olasılıkla *Vivarium*'da kopyalanmış ve günümüze T elyazması olarak gelmişti. Ancak 522 yılı boşluğunun, T elyazmasından sonra *Kronik*'in edisyonu için başvuru (XI. yüzyıl) S (*Codex Sanctomerensis*) elyazmasında mevcut olması, çalışmada şu ana kadar varılan sonucun kesinleşmesini önler niteliktedir. Ancak S, T elyazması gibi Oxford Bodleian Kütüphanesi'nin internet sitesinin sunduğu rahatlıkla incelenme fırsatından mahrumdur ve dolayısıyla S elyazması hakkında yapılacak çıkarımlar bu kadarıyla sınırlı kalmaktadır. Nitekim T'ye nazaran oldukça geç bir döneme tarihlendirilmesi ve Britanya'daki serüveni, asıl metne dayanmış olmasına dair yorumu zayıflatacak niteliktedir ve bu konuya yönelecek araştırmacılar için bir problematik sağlaması adına bir fırsat sunmaktadır. Diğer taraftan, her ikisi de aynı tarihlerde ve aynı sosyal ve siyasi ortamda bulunmuş olmasına hatta kariyerlerinin dönüm noktalarında kesişmiş olmalarına rağmen Cassiodorus ve Boethius ilişkisi hakkında müstakil bir çalışma neredeyse yok denecek azdır. Yine de bu son ünlü Batı Romalıların her biri hakkında yapılan çalışmalar oldukça zengin bir literatüre sahip olduğu için neredeyse her çalışmada birbirleri ile olan temaslarına temas edilmiştir. Bu nedenle Cassiodorus'un Boethius hakkındaki sessizliğini göstermek yeni bir tespit olmamıştır. Ancak bu sessizliğin politik amaç ve vicdani bir hesaplaşma veya her ikisi ile birlikte bir başka eserin tahrif edilmesine neden olabileceği görüldüğü kadarıyla hiç kimsenin aklına gelmemiştir. Bunu ortaya çıkarmanın en etkili yolu, Marcellinus'un Boethius hakkında bir kayıt sağlamış olması ihtimalinin üzerine gitmek olmuştur. Marcellinus Comes'in tarihçiliğini etkileyen tüm eğilimleri ve *Kronik*'indeki verilerden hareketle bu ihtimalin güçlü olduğu gösterilmiştir. Yine de bu çalışma, bu hususta veya daha başka bir tarihi metin üzerinde yeni ufuklar açması umuduyla geliştirilmeyi beklemektedir.

⁷⁷ Marcell. com., a. 454.2: "Batı imparatorluğunun güvencesi ve kral Attila'nın korkusu büyük Aetius, imparator Valentinianus tarafından, arkadaşı Boethius ile birlikte sarayda katledildi ve onunla birlikte Batı [=Hesperius] krallığı düştü; [öyle ki] hala gücü yükselmiş değildir". Aetius hakkındaki diğer kayıtları için bk. Marcell. com., a. 424.3, 432.2-3.

⁷⁸ Marcell. com., a. 476.2. Marcellinus'un Batı Roma İmparatorluğuna dair bu ifadeleri bir ilk niteliğindedir ve oldukça dikkat çekmiştir, bk. Croke, "A.D. 476", 81-119.

⁷⁹ Marcell. com., a. 481.2. Sabinianus Magnus hakkında bk. Martinadale, "Sabinianus 4", *PLRE*, vol. II, 967.

KAYNAKÇA

a. Tarihi Kaynaklar

- Additamentum* = ed. Theodor Mommsen, *MGH*, AA. XI, *Chronica Minora*, vol. II, Berlin: Weidmannos, 1894.
- Anon. Val. (*Anonymus Valesianus*) = ed. J. Moreau, *Excerpta Valesiana: Pars Posterior Theodorica*, *Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum*, Leipzig: Taubneri, 1961.
- Boeth. *Cons. Phil.* (Boethius, *Consolatio Philosophia*) = çev. Dürüşken, Ç. *Boethius, Felsefenin Tesellisi*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.
- Cass., *chron.* (Cassiodorus, *Chronica*) = ed. Theodor Mommsen, *Cassiodori Senatoris chronica*, *MGH*, AA. XI, *Chronica Minora*, vol. II, Berlin: Weidmannos, 1894.
- Cass., *Var.* (Cassiodorus, *Variae*) = *Magni Aurelii Cassiodori Senatoris Opera*, ed. J. Fridh, *Vivarium Libri XII*, CCL, vol. XCVI, Tournholt: Brepols, 1973.
- CJ.* (*Codex Iustinianus*) = trans. F. H. Blume, *The Codex of Justinian*, vol. I, Cambridge University Press, 2016.
- Codex Tilianus*, Oxford: Bodleian Library, Auct. T. II. 26, 21 Aralık, 2023.
- <https://digital.bodleian.ox.ac.uk/objects/71e1863f-9c42-4461-b948-393cd976765a>
- Fast. Vind. pri.* (*Fasti Vindobonenses prior*) = ed. Theodor Mommsen, *Fasti Vindobonenses Prior*, *MGH*, AA IX, *Chronica Minora*, vol. I, Berlin: Weidmannos, 1892.
- Hyd. (Hydatius, *chronica*) = trans. R. Burgess, *The Chronicle of Hydatius and Consularia Constantinopolitana*, Oxford: Clarendon Press, 1993.
- Joh. Eph. V. SS. *Or.* (Iohannes Ephesos, *Vitae Sancta Sanctorum Orientalium*) = trans. E. W. Brooks, *John of Ephesus, Lives of the Eastern Saints*, *Patrologia Orientalis*, Paris: 1923.
- Joh. Mal. (Iohannes Malalas, *Khronographia*) = trans. E. Jeffreys, *The Chronicle of John Malalas*, Melbourne: Byzantina Australiensia 4, 1986.
- Jord. Get., - Rom.* (*Iordanes, Getica ve Romana*) = trans. van Nuffelen, P. and van Hoof, L., *Jordanes, Romana and Getica*, TTH, Liverpool: Liverpool University Press, 2020b.
- Mar. Avent. (Marius Aventicensis, *Chronica*) = ed. Theodor Mommsen, *Marii episcopi Aventicensis chronica*, *MGH*, AA. XI, *Chronica Minora*, vol. II, Berlin: Weidmannos, 1894.
- Marcell. com. (Marcellinus Comes, *Chronica*) = ed. Theodor Mommsen, *Marcellini comitis v.c. chronicon*, *MGH*, AA. XI, *Chronica Minora*, vol. II, Berlin: Weidmannos, 1894.
- Prisc., *fr.* (Priscus, *fragmenta*) = çev. Turhan Kaçar, *Priscus Fragmenta et Excerpta: Attila ve Bizans Tarihi*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2020.
- Proc., *Anecd.* (Procopius, *Anecdota*) = trans. H. B. Dewing, *Procopius, The Anecdota or Secret History*, LCL 290, Cambridge: Harvard University Press, 1935.
- Proc., *BG.* (Procopius, *de bello Gothico*) = trans. H. B. Dewing, *Procopius, History of Wars, V-VI, Gothic Wars*, vol. III-IV, LCL 107-178, Cambridge: Harvard University Press, 1916-1924.
- Proc., *BP.* (Procopius, *de bello Persico*) = trans. H. B. Dewing, *Procopius, History of Wars I-II, Persian War*, vol. I, LCL 48, Cambridge: Harvard University Press, 1914.
- Proc., *BV.* (Procopius, *de bello Vandalico*) = trans. H. B. Dewing, *Procopius, History of Wars III-IV, Vandalic War*, vol. II, LCL 81, Cambridge: Harvard University Press, 1916.

Theoph. (Theophanes Confessor, *Khronographia*) = trans. C. Mango and R. Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, Cambridge: Clarendon Press, 1997.

b. Modern Çalışmalar

Bagnall, S. vd., *Consul of the Later Roman Empire*, Atlanta: Scholars Press, 1987.

Barnish, S. J. B. "The Genesis and Completion of Cassiodorus' Gothic History", *Latomus* 43/2, 1984, 336-361.

Bartonkova, D. "Marcellinus Comes and Jordanes's Romana", *Sbornik Praci Filosoficke Fakulty Brnenske University* 12, 1967, s.185-194.

Bjornlie, M. S. *Politics and Tradition Between Rome, Ravenna and Constantinopolis*, Cambridge: University Press 2013.

Bury, J. B. *History of the Later Roman Empire*, vol. II, London: Macmillan & Co, 1923.

Chadwick, H. *The Consolations of Music, Logic, Theology, and Philology*, Oxford: Clarendon Press, 1981.

Courcelle, P. *Late Latin Writers and their Greek Source*, trans. H. E. Wedeck, Cambridge: Harvard University Press, 1969.

Croke, B. "A.D. 476: The Manufacture of a Turning Point", *Chiron* 13 (1983): 87-90.

Croke, B. "Cassiodorus and Getica of Jordanes", *Classical Philology* 82/2 (1987): 117-134.

Croke, B. "The Misunderstanding of Cassiodorus Institutiones 1. 17. 2" *The Classical Quarterly* 32, (1982): 225-226.

Croke, B. "Uncovering Byzantium's Historiographical Audience", *History as literature in Byzantium*, ed. Ruth Macrides, *Fortieth Spring Symposium of Byzantine Studies*, University of Birmingham, (2010): 25-54.

Croke, B. *Count of Marcellinus and his Chronicle*, Oxford: Oxford University Press, 2001.

Çekil, O. "Bir Bulgar Müverrihi Olarak Marcellinus Comes ve Kroniği", *Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur*, İzmir, Cilt III, Aralık 2022, 194-204.

Gusso, M. "Contributi allo studio della composizione e delle fonti del Chronicon di Marcellinus Comes", *Studia et Documenta Historiae et Iuris*, vol. 61 (1995): 57-622.

Heather, P. "Cassiodorus and the Rise of the Amals: Geneology and the Goths under Hun Domination", *The Journal of Roman Studies* 79 (1989): 103-128.

Heather, P. *Gotlar*, çev. Avcı, E. İstanbul: Phonenix Yayınları, 2012.

Holder-Egger, O. "Die Chronik des Marcellinus Comes und die oströmischen fasten", *Neues Archiv*, vol. 2 (1876), 59-109.

Jones, A. H. M. *Later Roman Empire: 284-562*, vol. I, University Oklohoma Press, 1964.

Letters of Cassiodorus, trans. Hodgkin, T. Londra: Henry Frowde, 1886.

Momigliano, A. "Cassiodorus and Italian Culture of his Time", *Studies in Historiography*, Londra: Weidenfeld and Nicolson (1966), 207-245.

Mommsen, Th. "Die Altteste Handschrift der Chronik des Hieronymus", *Hermes* 24 (1889), 393-401.

Moorhead, J. "Boethius and Romans in Ostrogothic Service", *Zeitschrift für Alte Geschichte* 27/4 (1978) 604-612.

- Morton, C. “Marius of Avenches, the ‘Excerpta Valesiana’ and the Death of Boethius”, *Traditio* 38 (1982), 107-136.
- Nagy, T. “The Reoccupation of Pannonia from the Huns in 427? (Did Jordanes use the Chronicon of Marcellinus Comes at the writing of the Getica?)”, *Acta Antiqua, Academiae Scientiarum Hungaricae*, vol. 15 (1967), 159-186.
- O’Donnell, J. J. *Cassiodorus*, Berkeley: University of California, 1979.
- Potter, D. *Theodora: Actress, Empress, Saint*, Oxford University Press, 2015.
- The Chronicle of Marcellinus*, trans. Croke, B. *Byzantina Australiensia* 7, Sydney, 1995.
- Troncarelli, F. *Vivarium I Libri, II Destino*, Turnhout: Brepols, 1998.
- van Hoof, L. and van Nuffelen, P. *The Fragmentary Latin Histories of Late Antiquity*, Cambridge University Press, 2020a.
- Vasiliev, A. A. *Justin the First: An Introduction to the Epoch of Justinian the Great*, Cambridge: Harvard University Press, 1950.
- Varady, L. “Jordanes-Studien. Jordanes und das ‘Chronicon’ des Marcellinus Comes – Die Selbständigkeit des Jordanes”, *Chrion*, vol. 6 (1976), 441-488.
- Vitiello, M. “Cassiodorus anti-Boethius?”, *Klio* 90/2 (2008), 461-484.
- Treadgold, W. *The Early Byzantine Historians*, Palgrave Mcmillan 2007, 227-234.

c. Sözlükler

- Martindale, J. R. *The Prosopography of the Later Roman Empire*, vol. II, Cambridge: Cambridge University Press, 1980.
- Martindale, J. R. *The Prosopography of the Later Roman Empire*, ed. Martindale, J. R. vol. IIIA-B, Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Nicholson, O. *The Oxford Dictionary of Late Antiquity*, Oxford: Oxford University Press, 2018.
- Kazhdan, A. P. (ed.) *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford: Oxford University Press, 1991.